

ПРОЕКТНО ОРИЕНТИРАНОТО И ПРОЕКТНО БАЗИРАНОТО ОБУЧЕНИЕ – ХАРАКТЕРИСТИКИ, СЪПОСТАВКА И ПРИЛОЖЕНИЕ В ОБУЧЕНИЕТО ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК (VIII – XII КЛАС)

Стойка Чакърова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящото изложение прави опит да опише основните характеристики на проектно ориентираното и на проектно базираното обучение, да разграничи и сравни двата образователни модела и да съпостави техния потенциал, съобразно различните обучителни цели по учебен предмет български език и съобразно общите цели на образованието – развиване на комуникативната, гражданската, дигиталната и други компетентности.

Ключови думи: проектно ориентирано обучение; проектно базирано обучение; комуникативна компетентност; гражданска компетентност

Въвеждането на нови обучителни модели в образованието е непрекъснат процес на търсене на инструментариум, който да удовлетворява потребностите на личността и обществото в даден исторически момент и да компенсира недостатъците на една или друга образователна парадигма в нейните дефицити. Съвременните тенденции в образованието се стремят да отразят новите обществени нагласи: лесния достъп до информация, променящите се условия на живот, все по-голямото значение на дигиталната реалност, глобалната свързаност, свободата на мненията, липсата на авторитети, нуждата от предприемачество и учене през целия живот. Във фокуса на образованието е формирането и на личностни качества, които да подпомогнат обучението, социализацията и гражданската роля на учениците: мотивация за учене, критическо мислене, целеполагане, работа в екип, толерантност, формиране на гражданско съзнание и т.н. Изместват се целта на преподаване – от придобиване на знания към формиране на умения и компетентности; променят се ролите в образователния процес – преподавателят подпомага и създава условия за активно учене, които да благоприятстват ученикът сам

активно да конструира знания и разбирания, като се отчитат образователните потребности на отделния ученик и неговата способност да създава, обменя и използва знанието.

За да се постигнат толкова много и комплексни цели, в образованието все по-често се използват модели на организация на учебния процес с по-сложен характер и с подчертана интерактивност. Основно те се характеризират с действие и общуване и са насочени към създаване на краен продукт с лично или социално значение: езиков продукт – устен или писмен; материален продукт – артефакт; психологически ефект – модел на поведение, реакция към проблем. Такъв потенциал, в различна степен, съдържат проектно ориентираното обучение и проектно базираното обучение.

1. Методът на проектите

В методическата литература проектно обучение присъства и като форма на обучение, и като образователна технология, и като метод на обучение. Употребата на термина е полисемантична. В случая ще предпочетем двете посочени по-горе разновидности на проектно обучение да наречем методи, защото назоваваме модели на обучение по български език, в които се включват интерактивно учителят и учениците. Конструктът позволява да се описва педагогическото взаимодействие на занятията по български език, като учителят търси междупредметни връзки.

Думата „проект“ произлиза от латинската дума *projectus*, която означава „настъпващ“, „напредващ“, „изследване“. Понятието за проект и проектна дейност се дефинира нееднозначно в различни литературни източници, но най-често с него се означава планирана дейност, която има времеви рамки, определени ресурси и има за цел постигане на конкретен значим резултат (най-често материален).

Сред основните отличителни черти на даден проект можем да посочим ясно формулираната цел, която трябва да се постигне и която означава края на проекта, планиране на необходимите дейности, работата в екип. Като дейност, работата по проекти предполага преминаването през сравнително идентични етапи: начало на проекта (формулиране на ясна цел, очакван резултат, целева група, бюджет, обхват на проекта, екип); организация (създаване на подробен план на дейностите по проекта); изпълнение (реализация на плана на дейностите); завършване на проекта (оценява се съответствието на резултата с предварително заложената цел, обсъждат се постиженията, анализира се работата на екипа). Нужно е да се осъществява насочване при изпълнението на проекта и при необходимост да се внасят корекции. Често проектите провокират решаването на комплексни проблеми, което допринася за проява на инициативност, предприемчивост, готовност за учене в опита.

Методът на проектите дава възможност да се осъществява т.нар. учене чрез правене (learning by doing), отговарящ на конструктивистките идеи за ученето като естествен процес на конструиране на собствено знание в опита и чрез опита. Той позволява да се активизират мотивацията за учене чрез изобретяване на интересни, значими за учениците цели, като ги поставя в активна позиция на откриватели и създатели на собствен смисъл или продукт. Учениците поемат отговорност за своето учене и работа, поставени са в ситуация на пряко взаимодействие с другите в рамките на екипа и общността, усъвършенстват уменията си да общуват в различни ситуации и с различна цел. Работата по проекти има в по-голяма или в по-малка степен трансдисциплинарен характер и позволява прилагането на знания и умения от различни научни области и осмислянето на теорията в практико-приложен план и формирането на житейски опит.

Работата по проекти подкрепя развитието на когнитивните умения на учениците. Както е известно, за развиването им в процеса на обучение Б. Блум (Bloom 1984, 4 – 16) създава система на познавателните цели на обучението, като ги подрежда в йерархична структура според тяхното значение за учителя и за ученика (таксономия на Блум). В системата са посочени познавателните и афективните умения, които се очаква да постигнат учениците, и дейностите, подходящи за развиването им. В йерархията се фиксират шест познавателни равнища, започващи от най-простите към по-сложните: знания; разбиране на знанията; приложението им; анализ (по-високо ниво на разбиране на съдържанието и структурата на изучаваното); синтез (разбиране посредством разглеждането на явлението в неговата цялост); оценка (способност да се правят ценностни оценки на твърдения, на продукт или поведение). На всяко от тези равнища на йерархията може да се използва методът на проектите. В проектната дейност ученикът има възможност да развива умения и компетенции от различен порядък, защото в процеса на работа могат да се включват разнообразни по вид дейности, отговарящи на всички елементи на таксономията на Блум: да търси информация, да прави оценки и обобщения, да предвижда последствия, да сравнява, да използва методи и процедури в нови ситуации, да решава проблеми и задачи, да проявява творчество и др.

В основата на проектния метод е развиването на способността за самонасочено учене, уменията учениците да се ориентират в различни източници на информация, най-често дигитални, да анализират и критично да оценяват информация и идеи, да целеполагат, да създават хипотези, да взимат решения, да проектират и творят.

Моделът на преподаване и учене чрез проекти е модел на съвместно учене, в който учениците и учителят са партньори и работят като екип. При съвместните дейности се развиват и редица умения, като тези за сътруд-

ничество и работа в екип, комуникативните умения, умения за решаване на проблеми, за критично мислене, креативност и инициативност. Проектните дейности често имат отношение към дадено социално явление или проблем, което позволява да изграждат отношение, да взаимодействат и да се прилага наученото към проблемите на общността. Гражданският контекст позволява те да възприемат себе си като част от обществото, да разбират отговорностите си в социалните отношения, да заемат активна гражданска позиция, да участват в дейности, полезни за обществото. За да изпълнят успешно проектните дейности, е нужно да умеят да управляват ученето си и да произвеждат продукт, използвайки подходящи информационни и комуникационни технологии.

1.1. Проектно ориентирано и проектно базирано обучение

В настоящия текст ще се опитаме да изведем основните характеристики на проектно ориентираното обучение и на проектно базираното обучение, ще разграничим и сравним двата образователни модела, като съпоставим техния потенциал съобразно различните обучителни цели по конкретен учебен предмет (български език) и съобразно общите цели на образованието (развиване на личностните качества на ученика, неговите компетенции, меките умения). В научната литература проектно ориентираното и проектно базираното обучение не са ясно разграничени и се ползват най-често като синоними или са със сходна семантика.

В чуждоезиковите изследвания най-често се използват следните названия и аббревиатури:

Project-oriented learning (POL), (Pascual 2009), (Kim 2015);

Project-based learning (PBL), (Efstratia 2014), (Krajcaik и Blumenfeld 2006);

Problem-based learning (PBL), (Awang 2007), (Hung, Jonassen, Liu 2008).

Вижда се съпадението на ползваните аббревиатури, означаващи проблемно базирано и проектно базирано обучение. Прилагането на метода на проектите някои автори означават като POL, а други като PBL. В някои изследвания се прави разлика между тях: „Едно от средствата за насърчаване на PBL е използването на проектно ориентирано обучение, дефинирано тук като специфичното използване на проектите като инструменти за обучение, чрез които може да се постигне целта на проектно базираното обучение“ (Filho, Shiel, Paço 2016). Тук ни се струва, че понятието POL има по-скоро значение на образователен подход, тъй като има по-висока степен на структурираност и се възприема като система от планирани дейности за преподаване, а PBL е метод на работа, който се прилага при POL.

За целите на изследването проектно ориентираното и проектно базираното обучение ще се разбират като организация на обучението чрез проектни дейности, които имат разлики по отношение на предметната област,

сферата на реализация, нивото на сложност на дейностите и целите на проектите, продължителността, връзката с учебното съдържание и учебните програми. Особено значение има разликата в потенциала им за изграждане на личностни и социални умения и компетенции (особено на комуникативната и гражданската компетентност), нивото на самостоятелност и свобода при избора на проектна цел, начина на работа, възможностите за проява на инициативност, преодоляване на вътрешни бариери, автентично общуване.

1.1.1. Проектно ориентирано обучение

Проектно ориентираното обучение разбираме като метод на организация на дейности с образователна цел чрез реализиране на автентичен проект, надхвърлящ (непряко обвързан) учебното съдържание по учебен предмет и ориентиран към дейности и цели във и извън училище, обикновено със социална, с гражданска или с лична насоченост. Той включва автентични взаимодействия с хора и институции и е насочен към постигане на реален граждански или значим за личността резултат.

Методът задава широк контекст на ученето, в който се поместват проблеми и теми от учебното съдържание; отличава се с високо ниво на самостоятелност и свобода на учениците при тяхното целеполагане и работа; дава възможности за осъществяване на междупредметни връзки; ролята на учителя е насърчаваща, като планирането на дейностите и генерирането на идеи се извършва самостоятелно от учениците. Това предполага допускане на повече „грешки“ и възникване на повече затруднения в процеса на работа, което е възможност за придобиване на знания и опит.

За разлика от проектите, разработвани в училищна среда по зададени от учителя теми и насочени към учебното съдържание (проектно базирано обучение), чиито педагогически цели са насочени към овладяване на научно познание, в проектно ориентираното обучение се дава възможност в максимална степен да се работи върху уменията и компетентностите чрез прилагане в реален житейски контекст. Поради спецификата и сложността на проектите от този тип методическата работа е трудна за планиране, тъй като се извършват множество задачи, част от които са свързани с взаимодействие със специалисти, хора и институции, чиито реакции са трудно предвидими. Това създава предпоставки за проява на повече креативност, инициативност и отговорност както от страна на учителя, така и от учениците. Тъй като се работи в реални условия, мотивацията и отговорността са по-големи, а ефективността на работа се оценява според това дали приложените знания, умения, решения постигат очаквания реален резултат. Това позволява учениците да се самонаблюдават и самокоригират, да откриват недостига на познания, умения и компетентности, да създават работещи стратегии

за поведение и справяне в конкретни комуникативни ситуации. Учениците организират и конструират познанията и уменията си от различни научни области спрямо нуждите на проекта и през собствения си опит по време на реализирането му овладяват:

– **Комуникативни умения и комуникативна компетентност** – в контекста на обучението по български език проектно ориентираното обучение е възможен модел на комуникативно обучение по български език (в противовес на системно-структурния принцип обучение), при който „изучаването на езика да се превръща в процес на овладяване на комуникативни дейности, осъществени в рамките на реален дискурс. Вниманието на учениците се насочва към езиковите единици, които придобиват значимост единствено във/чрез общуването. Стимулира се овладяването на различни дискурсни техники, свързани с подобряване възможностите на учениците както резултатно да възприемат речеви съобщения, така и ефективно да създават речеви съобщения. (...) „Идеалът“ е успешно участие в комуникацията, т.е. чрез реализация на уменията да се възприема и да се създават комуникативно пълноценни изказвания, ученикът да се проявява като компетентен комуникатор“ (Petrov 2005). Работата по проект предполага развитието и на четирите елемента на комуникативната компетентност: езикова, дискурсна, социолингвистична и стратегийна компетентност.

– **Елементи от учебната програма по български език в контекста на работата по проекта** – както вече посочихме, в процеса на работа се използват ресурси от различни научни области, но по същество дейностите са свързани предимно с продуцирането на различни по вид текстове, организирани като речево поведение в различни сфери на общуване и с различни функции. При обсаждане на целите и дейностите на проекта в рамките на екипа общуването е неформално; при общуване с институции напр. се разбира и усъвършенства общуването в официално-деловата сфера; при създаването на покани за участие, обяви или реклама на събитие напр. се създават текстове от естетическата сфера; когато се създават онлайн събития или страници на проекта в дигитални медии, се създават медийни текстове, възможно е да се създават продукти в научната сфера.

Във връзка с учебните програми по български език (БЕ) почти винаги се появява необходимост да се изготвят електронни писма (УП по БЕ за VIII кл.); да се участва в диалог или дискусия, да се създават заявления или делово писмо (УП по БЕ за IX кл.), да се възприемат, анализират и редактират чужди или собствени текстове (УП по БЕ за X кл.); прилагат се правоговорни, правописни; граматични и пунктуационни норми, решават се казуси във връзка с конкретна комуникативна задача; анализират и редактират стилови грешки, работят с различни по жанр и по стил текстове с обща тема и с един и същ предмет (УП по БЕ за XII кл.). Проектно ориентираното обучение предпола-

га в най-голяма степен да се правят междупредметни връзки, да се прилагат умения от различни познавателни области и да се развиват комплекс от компетентности (комуникативна, гражданска, дигитална и др.).

– **Граждански компетентност и гражданското поведение** – чрез включването им в проектно ориентирано обучение учениците заемат ролята на граждани (т.е. се ангажират и поемат отговорност за решаване на социален проблем), а не на ученици, което им позволява да участват и да оценяват обществените отношения и явления и да се опитват да им влияят, да заемат и защитават гражданска позиция.

– **Социални умения** – тъй като се предполага реално взаимодействие с институции и хора, учениците придобиват знания и опит за държавното устройство, реда и общуването с институции, ролята на неправителствените организации, доброволчеството, ролята на социалните медии, дигиталното гражданство и т.н.

– **Умения и нагласи за целеполагане, планиране и реализиране на собствена идея** – важно житейско умение, което има волеви характер и е в пряко отношение към нагласата за учене и самоусъвършенстване. Самата работа по такъв тип проект предполага самоизграждането на работещи модели на поведение и решаване на проблеми.

– **Психологически аспекти** – като мотивация за действие и учене, като умение за работа в екип, асертивно поведение, преодоляване на бариери в общуването и поведението, самооценка. Тъй като методът предполага максимална свобода на целите и действията на учениците, при организацията на работа и взаимодействията, учителят основно се грижи за поддържането на мотивацията и за това младите хора да преодоляват собствените си затруднения. Учителят има възможност не просто да констатира образователните дефицити на даден ученик (например в езиковата компетентност), но и да открива и влияе върху причините в личностно-психологически план.

– **Нагласа за активно учене** – конкретни знанията, уменията и компетентностите от учебните програми са обвързани смислово и практически необходими за постигането на целите на проекта. Те се явяват като потребни в живота, а не като потребни във и за училище.

1.1.2. Проектно базирано обучение

Под проектно базирано обучение разбираме метод на организация на дейности с обучителна цел чрез реализиране на проекти, насочени към конструиране и прилагане на знания и умения по теми от учебното съдържание по даден учебен предмет (конкретно учебно съдържание се разглежда на базата на проект). Целта е учениците да осмислят, прилагат и трансформират научна (теоретична) информация, като я използват за конструирането на собствен продукт съобразно предварително зададена от учителя цел на проекта.

При проектно ориентираното обучение педагогическите цели са ориентирани по-скоро към формиране на поведенчески модели и нагласа за самостоятелно учене, към умението за целеполагане, планиране и реализиране на собствени идеи и към формиране на личностните качества и нагласи, към комуникативната, гражданската, дигиталната и други компетентности. Какви знания и умения ще се формират и приложат и от коя научна област, зависи от темата на проекта, но учителят може да задава определен контекст на обсъжданията, да насочва вниманието на учениците към определена област на знанието, да ползва проекта като ресурс в часовете например по български език. В този смисъл проектно ориентираното обучение формира и умения да се работи над проекти, то има в известна степен съпътстващ обучението подготвителен характер и се съчетава с други типове обучение.

При проектно базираното обучение педагогическите цели са насочени към овладяване на знания и умения в определена научна област, в контекста на учебната програма по учебен предмет. Формирането на поведенчески модели и на личностни качества и компетентности е допълнителна (второстепенна) цел. И двата метода са дейностно ориентирани и реализират конструктивистката философия за учене и се стремят към това учениците да формират задълбочен подход към ученето, да проявяват въображение и творчество.

По отношение на гражданската компетентност учениците формират знание и разбиране за това какво е граждански проблем, търсят и критично осмислят информация от различни източници, работят с правни документи, формират гражданска позиция, изразяват отношение към граждански проблем, правят опит да влияят върху предразсъдъци и обществени нагласи.

Методическата работа в рамките на проектно базираното обучение може добре да се планира и структурира, учителят подпомага и насочва работата на учениците съобразно познавателния контекст чрез ясни инструкции и критерии. Методът предполага свободно изразяване на мнение и оценки, насочва към самостоятелни изводи и обобщения. Контекстът, в който е поставен учебният проект, е по-тесен от този при проектно ориентираното обучение, но (макар и според нас в по-малка степен) дава възможност за развиване на аналогични умения и компетентности: комуникативни умения; умения и нагласи за целеполагане, планиране и реализиране на собствена идея; психологически, социални, граждански аспекти на личността на ученика; развиване на нагласа за активно учене, усъвършенстване на комуникативната, гражданската, дигиталната, културната компетентност и способността за изразяване чрез творчество. Има възможност за междупредметни връзки напр. с научното по философия, история, чужди езици, с предмети от професионалното обучение и др.

Ще представим сравнителна таблица на двата интерактивни метода.

Таблица1. Сравнителна таблица за проектно ориентираното и проектно базираното обучение

Проектно ориентирано обучение	Проектно базирано обучение
Проектно ориентираното обучение предполага реализирането на автентичен проект, надхвърлящ (не задължително обвързан с) учебното съдържание по учебните предмети и ориентиран към дейности и цели извън училище.	Проектно базираното обучение предполага възлагането на проект, пряко свързан с учебното съдържание.
Ориентирано към реализиране на реална социална или лична цел, без да е пряко обвързан с конкретно учебно съдържание. Проектите са по-сложни, реализират се за по-голям период и могат да включват ученици от различни класове.	Ориентирано към реализирането на цел, свързана с прилагането на знания и умения по конкретен учебен предмет. Проектите са по-конкретни, с по-кратък срок за реализация и се осъществяват обикновено в рамките на класа.
Реализира се предимно в реални социални условия.	Реализира се предимно в училищна среда.
Цели да се усъвършенстват личностни качества и умения, необходими за формиране на нагласа за самостоятелно учене и активно поведение при решаване на проблем или реализиране на собствена идея. Основно се акцентира върху умение за целеполагане, планиране и организиране на действия, за да се реализира собствен замисъл.	Цели да се надградят и организират знания и умения от конкретна научна област, като те се приложат в практиката.
Включва автентично общуване с хора и институции във и извън училище.	Включва предимно формално общуване (официално – делово) учител – ученик или ученик – ученик
Учениците сами избират и формулират идеята и целта на проекта съобразно интересите си. Учениците сами избират в какви дейности да се включат съобразно качествата и интересите си. Търсят решения на автентични житейски проблеми, възникнали в процеса на работа. Учителят подпомага, насърчава, но в най-малка степен контролира решенията и дейностите по проекта. Допускането на грешки при работа се възприема като един от начините за учене в опита.	Обикновено основните дейности и целта на проекта са предварително зададени от учителя. Учениците работят в екип, за да създадат краен продукт, който да представят. По-често се търсят решения на учебни задачи, в които се прилагат знания. Учителят насочва, подпомага и насърчава екипа, без да се намесва пряко в дейностите по проекта, но задава критерии и цели.

Предполага включването на знания и умения от различни учебни дисциплини съобразно конкретните дейности по проекта. Задава най-широк контекст на конструиране на нови и прилагане на налични знания и умения от различни области.	Предполага в по-малка степен междупредметни връзки.
Организацията на работа предполага активно учене и работа в екип.	Организацията на работа предполага активно учене и работа в екип.
Усъвършенстват се най-широк комплекс от компетентности.	Усъвършенстват се комплекс от компетентности.

ЛИТЕРАТУРА

ПЕТРОВ, А. 2005. Комуникативното обучение по български език. *Езикът и литературата: методически парадигми и образователни политики*. София: Фондация „Млада България“.

REFERENCES

- PETROV, A. 2005. Communicative training in the Bulgarian language, coll. *Language and Literature: Methodological Paradigms and Educational Policies*, ed. Mlada Bulgaria Foundation, page 79.
- AWANG, D. 2007. Comparison between “Project-Oriented” Learning and Problem-Based Learning (PBL) in Design Subject. *RCCE 2007 Johor Bahru*, 3 – 5 December 2007.
- BLOOM, B. 1984. The 2 Sigma Problem: The Search for Methods of Group Instruction as Effective as One-to-One Tutoring. *Educational Researcher*. **13**(3), 4 – 16.
- EFSTRATIA, D. 2014. Experiential education through project based learning. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 152 , 1256 – 1260, www.sciencedirect.com
- FILHO, W., SHIEL, C., ARMINDA DO PAÇO. 2016. Implementing and operationalising integrative approaches to sustainability in higher education: the role of project-oriented learning. *Journal of Cleaner Production*. 126 – 135. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652616305431>
- HUNG, W., JONASSEN, D., LIU. 2008. Problem-Based Learning, PBL_ Ch38_AECT_Handbook
- KIM, MI KYONG. 2015. Students’ and teacher’s reflections on project-oriented learning: A critical pedagogy for Korean ELT. *English Teaching*. **70**(3), 73 – 98.

- KRAJCAIK, J., BLUMENFELD, P. (2006), Project -based learning , The Cambridge Handbook of the Learning Sciences (1st ed., p.1). Cambridge University Press. https://knilt.arcc.albany.edu/images/4/4d/PBL_Article.pdf
- PASCUAL, R. 2009. Enhancing project-oriented learning by joining communities of practice and opening spaces for relatedness. *European Journal of Engineering Education*. Vol. 00, No. 0, Month 2009, 1 – 14.

PROJECT-ORIENTED AND PROJECT-BASED LEARNING – CHARACTERISTICS, COMPARISON AND APPLICATION IN BULGARIAN LANGUAGE LEARNING (8TH – 12TH GRADE)

Abstract. This article attempts to describe the main characteristics of project-oriented learning and project-based learning, to distinguish and compare the two educational models and compare their potential, according to the different educational goals of the Bulgarian language subject and according to the general goals of education – development of communicative, civic, digital and other competences.

Keywords: project-oriented learning; project-based learning; communicative competence; civic competence

✉ **Stoyka Chakarova, PhD student**

Sofia University
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: s.chakarova@abv.bg